

Számítógépes oldalaink

Egyházi könyvtárak internetes adatbázisa THECA

(<http://biblio.osb.hu>)
(Internet-keresőfelület
az Orbis adatbáziskezelővel
feldolgozott könyvtári adatokhoz)

1994–95 óta számos egyházi könyvtár anyagának feldolgozása az Orbis adatbázis-kezelő programmal történik. Ez a program 1994-es fejlesztési szempontok alapján született, alapvetően DOS-os környezetre. Megjelenése az akkori igényeknek megfelelően ún. karakteres, mert ez az üzemmód kisebb teljesítményű számítógépeken is működőképes. A 32 bites grafikus operációs rendszerek megjelenése és általános felhasználása nem szorította ki az Orbis programot könnyű kezelhetősége, hajlékonysága (többcélú felhasználás), kis helyigénye miatt. Néhány éve elkészült a program hálózati verziója Netware környezetre, ami az egy-számítógépes, lokális feldolgozásnál sokkal hatékonyabb és eredményesebb munka lehetőségét teremti meg.

A 90-es évek közepén a 32 bites operációs rendszerek már említett megjelenése egybeesett az internet hálózat általános elterjedésével. Az internetre lépve ekkor már kereshetők voltak a jelentősebb külföldi könyvtárak anyagai. A keresőfelület és a keresőprogramok használata közel sem volt egységes. Sokszor a legnagyobb könyvtárak (pl. British Library) többféle adatbázis-kezelője fölé készült valamilyen univerzális megjelenítő, amely a különböző adatbázis-kezelők felé sorban (egymás után) generálta a keresőszempontoknak megfelelő kérdést.

A múlt évtized végére az egyházi gyűjteményekben az Orbis programmal feldolgozott könyvtári rekordok száma elérte a százazret. Jogossá és megalapozottá vált az igény, hogy ezek az adatok is kereshetők legyenek az

interneten. Először az a megoldás látszott kézenfekvőnek, hogy a megjelenítés a Corvina (Voyager) program segítségével történjen. Arra számítottunk, hogy az egyik Orbis-felhasználó intézmény áttér a Corvinára, és ez a program tenné lehetővé az Orbist használó egyházi gyűjtemények számára a jelenléte a világhálón. 1998-ban elkészült az átalakító program, amely az Orbis adatbázis-kezelővel készült könyvtári rekordokat konvertálni tudja a Corvina számára. (A program kipróbálására Szegeden a JATE Könyvtárban, illetve a Hittudományi Főiskola könyvtárában került sor.)

Mivel a várva várt Corvina beszerzése néhány évvel eltolódott, 1999 végén–2000 elején új megoldást kellett keresni az internetes megjelenítésre. Ezzel egy időben a Pannonhalmi Főapátság munkatársaiban felmerült az az igény, hogy a Főapátsági Könyvtárban feldolgozott könyvtári anyag a főapátság egész területén, a belső hálózaton kereshető legyen. Erre az igényre a legjobb megoldásnak az kínálkozott, ha az adatbázist valamilyen konverzióval az interneten kereshetővé és elérhetővé tesszük, nemcsak a főapátság belső hálózata számára. Ez az elképzelés már magában hordozta a többi egyházi gyűjteményben készülő Orbis könyvtári adatbázis megjelenítésének lehetőségét is, hiszen ezek a rekordok csak nagyon kis mértékben térnek el egymástól.

Az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ (OKGYK) és a pannonhalmi Főapátsági Könyvtár munkatársaival pontosítottuk az elképzelést, azaz meghatároztuk, hogy egy ilyen internetes keresőrendszernek milyen tulajdonságokkal kell rendelkeznie, és milyen keresőfelületet kell nyújtania. Felmértük a meglévő és a munkához feltétlenül szükséges eszközöket, személyi és anyagi feltételeket. Nagyon kedvező volt az a tény, hogy a Pannonhalmi Főapátság webszerverén ingyenesen használható Linux operációs rendszer működik, amelyhez igyekeztünk szintén ingyenesen használható, az elképzeléseknek megfelelő adatbázis-kezelő programot keresni. Az internet-megjelenítő programot a Pannonhalmi

Főapátság rendszergazdája készítette el, egy szakdolgozati témakiírás keretében. A szakdolgozati témát az OKGYK írta ki. Az alábbiakban olvasható, milyen igényeket támasztottunk a tervezett programmal kapcsolatban:

Szakdolgozati témakiírás:

A szakdolgozat témája az Orbis adatbázis-kezelőben feldolgozott modern könyvek webfelületen történő megjelenítése. Az alkalmazásra kerülő szoftverek kiválasztásakor elsősorban szabad használatú szoftverek kerüljenek előtérbe. Fontos szempont a feldolgozott anyag karakterhelyes megjelenítése, mert a standard magyar ékezetes karakterek mellett megtalálhatók az adatbázisban a Magyarországgal szomszédos országok latin betűs speciális nyelvi karakterei. A használatba kerülő adatbázis-kezelőnek képesnek kell lennie egymillió könyv adatainak (egymillió könyvrekord) weben történő megjelenítésére.

A szakdolgozat és vele együtt a megjelenítő program 2000 májusára elkészült, és azonnal elindult a próbaüzem. Az ötlettől a megvalósulásig mindössze hat hónap telt el! 2000 áprilisában terveztük meg a program felületét és határoztuk meg működés módját.

A program működésekor használatban levő weboldalakat a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola munkatársai tervezték. A program nyilvános bemutatására 2000 júniusában, az esztergomi EKE Konferencián került sor.

A próbaüzemben a pannonhalmi Főapátsági Könyvtár, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola és a kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár adatbázisait használtuk. Jó tapasztalatokat szereztünk azzal kapcsolatban, hogy a különböző helyeken, nem teljesen egységes feldolgozási szempontok alapján készült Orbis adatbázisok egységes módon jelennek meg az internetes keresőben.

A program a próbaüzem ideje alatt jól vizsgázott, a szakdolgozati kiírásban és az előzetes elképzelésekben meghatározott szempontoknak tökéletesen megfelelt.

2001 tavaszán a próbaüzem befejeződött. Terveink szerint a következő hónapokban az adatbázisban kb. százezer könyv adatai lesznek kereshetők. A program a mai állapotában csak az Orbis adatbázis-kezelővel feldolgozott új könyvrekordok megjelenítésére képes, de nem zárjuk ki, hogy a jövőben más programból származó adatokat is tudjon fogadni.

Az internetes keresőprogram használati utasítást is tartalmaz, amely segítséget nyújt minden érdeklődőnek.

A programban feldolgozott anyag legnagyobb része ún. modern (az egyházi gyűjtemények értelmezésében 1850 után megjelent) könyv.

A keresőrendszer ebből az Orbis adatbázisból származó adatokat képes megjeleníteni az internet hálózaton.

Az űrlapon bármelyik keresőmezőt kitöltve, a **KERES** gombra kattintva indítható a keresés. Ha több mezőt töltünk ki, akkor a találatok halmaza az egyes mezőknek megfelelő találati halmazok közös része lesz. Ha valamelyik szöveges mező mellett bejelöljük a **TÖREDÉK** keresést, akkor elég megadni a keresendő szöveg töredékét. Ez akkor hasznos, ha nem tudjuk pontosan, hogy hogyan vitte fel az adatrögzítő az adott mezőt, vagy csak egy részre emlékszünk a keresendő adatból (például csak egy személy vezetéknevére). *Ilyenkor a kis- és nagybetűket nem különbözteti meg a rendszer.* Amennyiben ismerjük a programozási nyelvekben használatos, úgynevezett *reguláris kifejezéseket*, úgy azokat is alkalmazhatjuk ebben a keresési módban.

• A **SZERZŐ** mezőbe beírt adatot a rendszer keresi az egyedi és a testületi szerzők között is.

• A **CÍM** mező a könyv címe alapján keres.

• A **SZEMÉLYEK** mező az egyedi szerzők és közreműködők alapján, ha magánkiadásról van szó, akkor a magánkiadó alapján és az említett személyek alapján, vagyis minden, a könyvvel kapcsolatos személynév alapján keres.

• A **KIADÓ** mező a könyv testületi és magánkiadói alapján keres.

• A **KÖNYVTÁR** mezőben adhatjuk meg, hogy mely könyvtár könyvei között akarunk keresni.

• Az **ISBN** mezőbe a keresett könyv ISBN számát lehet beírni, ha tudjuk.

• A **Megjelenés éve** keresési feltételnél vagy a pontos évszámot kell megadnunk az első mezőben, vagy ezt a mezőt üresen hagyva a következő két mezőben egy időintervallum kezdetét és/vagy végét.

• A **TÁRGYSZÓ** mező a könyv tárgyszavai alapján keres.

A **TALÁLATOK MAXIMÁLIS SZÁMA** adja meg, hogy a találati halmazból maximum hány kerül megjelenítésre. Ennek értéke egy és kilencvenkilenc között változhat. Erre azért van szükség, mert elképzelhető olyan keresőkérdés, amely több

száz vagy több ezer találatot is eredményezhet, és az eredménylista megjelenítése nagyon hosszú időt vehet igénybe, főleg akkor, ha lassú vagy erősen terhelt a hálózat. Ha a **Töröl** gombra kattintunk, akkor a böngésző alaphelyzetbe hozza az űrlapot, törölve belőle minden előzőleg beírt adatot. Ha a találatok listájában egy könyv megjegyzésben vagy mellékletként hivatkozik egy másikra, akkor a hivatkozás HTML linkként jelenik meg, amelyre rákattintva a hivatkozott könyv adatai fognak megjelenni.

Broczky István

Orbis

Az Országos Katolikus Gyűjteményi Központ (OKGYK) kezdeményezésére a katolikus könyvtárakban 1993-ban kezdődött el a számítógépes feldolgozó munka. Az adatbázis-kezelő program kiválasztásakor fontos szempont volt, hogy az egyházi könyvtárakban a legkülönbözőbb dokumentumtípusok is megtalálhatók: kódexek, ősnomtatványok, antikvák, régi magyar nyomtatványok, új könyvek, folyóiratok, metszetek, térképek stb. A változó felhasználói igényeknek megfelelően ezért sokoldalúan formálható programra volt szükség, melynek kiválasztását, fejlesztését az OKGYK koordinálta.

A kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár 1993-ban több könyvtári feldolgozó programot is tesztelt (IBAS, Textar), végül az Orbis mellett döntött, s az OKGYK megbízásából 1994 áprilisától vállalta a program ún. referencia működtetését is. Az Orbis adatbázis-kezelő a budapesti INFOKER Számítástechnika Alkalmazási Szövetkezet terméke. Comenius születésének négy századik évfordulóján, 1992-ben kezdték meg fejlesztését, s a program tulajdonképpen elnevezésében is kapcsolódik az évfordulóhoz; Orbis Sensualium Pictus címmel jelent meg 1658-ban az első európai szótár, amelyet Jan Amos Comenius (1592–1670) cseh tudós és pedagógus a sárospataki kollégiumban írt. A fejlesztést természetesen többéves kutatás előzte meg, melynek során felmérték a gyűjtemények nyilvántartási szempontjait és igényeit. A munka kiindulási pontja a Textar elnevezésű nyilvántartó program volt, ennek továbbfejlesztéseként született meg az Orbis program.

A programozók, fejlesztők fő célkitűzései röviden a következők voltak:

- változatos módon, könnyen alakítható adatbázis-szerkezet;

- a már bevitt adatok indexlistái alapján véggezhető adatbevitel és visszakeresés (ez a lehetőség egységesebbé teszi a rendszert, és pontosabb tájékozódásra nyújt lehetőséget a bevitt adatok között);

- több fiók, azaz többfajta adatlap együttes működése, ami lehetővé teszi a könyvek mellett például személyi adatok, földrajzi nevek leírását, tárolását;

- a rugalmas adatkezelés, ami minél kisebb helyen biztosítja az adatok tárolását, ezzel kapcsolatosan kis hardverigény, amellyel a szerényebben felszerelt intézmények számára is lehetővé válik a számítógépes feldolgozás;

- a feldolgozott rekordok, azaz bevitt cédulák szövegének konvertálhatósága, ami lehetővé teszi, hogy szöveggé alakítva az információk nyomtatott, csoportosított formában, például katalóguscédulaként jelenjenek meg;

- a rekordok relációinak, kapcsolatrendszerének magas fokú nyilvántartása, összetett keresési funkciók biztosítása, aminek révén keresni lehet egy könyvre és reprintjére vagy fordítására, egy szerző saját nevén, illetve álnévén írt műveire stb.

A program korábbi, illetve folyamatosan fejlesztett változatai sikerrel vizsgáltak már olyan alkalmazásokban, ahol dokumentumok tíz-, sőt százezreit kellett kezelniük (Kalocsán például az Érseki Levéltárban működik egy anyakönyvi adatbázis, amely jelenleg több mint 130 ezer rekordot, vagyis anyakönyvi adatlapot tartalmaz). Az Orbist immár évek óta használják többek között a magyarországi katolikus egyházi könyvtárak, levéltárak és muzeális gyűjtemények. A Dos alapú program Windows környezetben is jól működik, és több helyütt hálózati verzióját is alkalmazzák.

A könyvtárakban az adatok bevitelének általában kétféle gyakorlata létezik: a retrospektív katalógus konverzió (retrokonverzió), amikor egy már meglévő katalógust visznek át számítógépre, illetve retrospektív katalogizálás, amelynek során a könyv kézbevitelével rögzítik az adatokat. Világszerte több könyvtárban végzik a nyomtatott, jó állapotú katalógusok anyagának számítógépre vitelét. A kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár 2000-ben a retrokonverzió mellett döntött. A döntés fő oka, hogy könyvtárunkban több